Prof. dr. sc. Stipe Kutleša

Ruđer Bošković pripada Hrvatima prema svojemu podrijetlu, jeziku, djelovanju i svijesti o svojoj pripadnosti

Naslov teksta u beogradskom tabloidu *Informeru* od 25. svibnja 2023. glasi: „Hrvati posle Tesle otimaju i Srbina Ruđera Boškovića“ (na mrežnim stranicama: „Hrvati nam posle Tesle otimaju i Ruđera Boškovića. Srbi opet predmet velikohrvatske kleptomanije"). Istoga nadnevka sa sličnim porukama *Politika* je objavila autorski tekst Milana Četnika - „Ruđer Bošković u krizi identiteta". Povod tim tekstovima prijedlog je preimenovanja Zračne luke Dubrovnik u Čilipima koja bi trebala ponijeti ime znamenitoga fizičara, astronoma, matematičara, filozofa, rođenoga Dubrovčanina, Hrvata – isusovca Ruđera Josipa Boškovića.

Kao krunske „svjedoke“ *Informer* je okupio poznati „velikosrpski trojac stručnjaka“, sastavljen od Save Štrpca i Miodraga Linte, predvođenih osuđenim ratnim zločincem Vojislavom Šešeljem. U Hrvatskoj se posljednjih godina rijetko odgovara na srpske krivotvorine i laži. Smatra se kako to više nije zajednička država pa je bespredmetno reagirati na nešto što je opće poznato. Srpska industrija posrbljivanja, krivotvorenja i laži traje više od dva stoljeća i tu nema premca. Već je rečeno kako time popunjavaju povijesne rupe. Ne samo što pokušavaju osporiti pripadnost Hrvatskoj znamenitih ličnosti nego krivotvore povijesne fakte, prisvajaju čitava kulturna razdoblja, odriču ime hrvatskomu jeziku proglašavajući ga srpskim itd. Vučićevska Srbija svoje šape pruža prema svim susjednim državama, južno i zapadno. Svrha je negiranje samostalnih i neovisnih država za račun „srpskoga sveta“, tzv. Velike Srbije. *Informer* napominje kako su „domaći stručnjaci“ oštro osudili taj novi skandalozni potez ustaša, napominjući da sve to rade zbog goleme mržnje prema Srbima. Objavljeni tekstovi u dvama beogradskim glasilima povod su našemu razgovoru s prof. dr. sc. Stipom Kutlešom, jednim od najboljih poznavatelja života i djela Ruđera Boškovića, svjetskoga znanstvenika hrvatskoga podrijetla.

Najprije raščistimo, je li u vremenu u kojem je živio Bošković pripadnost naciji bila podatak koji se upisivao u dokumente?

Općepoznata je činjenica da se ideja nacije i nacionalnosti u modernom značenju riječi javlja koncem 18. stoljeća, a u 19. stoljeću događaju se procesi formiranja nacija, ponajprije u Europi, koji se nastavljaju i u 20. stoljeću. Sve se to događa nakon Boškovićeve smrti (1787.). Prema tome, u njegovo doba pripadnost nekoj naciji u današnjem smislu riječi nije uopće postojala jer nije postojala ni ideja nacije ni nacionalne države.

Što pokazuju dokumenti?

Dokumenti tada ne daju uvijek izričit odgovor na pitanje je li tko prema nacionalnosti Hrvat, Srbin, Talijan i slično, ali se često može zaključiti o etničkoj, vjerskoj, regionalnoj pripadnosti. Poznato je također da se u dokumentima studenata upisivanih na studije kao važna odrednica navodi vjeroispovijest, a često i regionalna oznaka pripadnosti da se zna odakle dolazi dotični student. Ponekad su ljudi dobivali i prezimena, posebno u starije doba, prema kraju odakle dolaze. Tako npr. najstariji poznati hrvatski znanstvenik iz srednjega vijeka (12. stoljeće) Herman postaje poznat kao Dalmatin ili Dalmatinac te ga danas znamo po tome imenu i prezimenu.

Učenicima i studentima u Hrvatskoj u upisnim se dokumentima navodila vjeroispovijest, ali ne i nacionalnost. No to ne znači da ideja i svijest o narodnosnoj ili etničkoj pripadnosti ili jeziku nije postojala. Često su se u našim krajevima poistovjećivale narodnost, kasnije nacija, i vjera tako da se one koji su bili katolici smatralo Hrvatima, a pravoslavce se smatralo Srbima. To je bila i velikosrpska ideja i praksa kojoj u 19. stoljeću prigovara Franjo Rački kada kaže da je „Srbima svaki našinac istočne Crkve Srbin", tj. Srbi poistovjećuju narodnost i vjeru. Zato se i dogodilo da su hrvatske pravoslavce počeli smatrati Srbima iako to etnički ni nacionalno nisu bili.

Je li u Boškovićevo vrijeme u Dubrovniku bilo srbokatolika?

Što se Dubrovnika tiče, stanovništvo je bilo katoličko, osim u jednom kratkom razdoblju (konac 19. i početak 20. stoljeća) kada se manji dio izjašnjavao kao Srbi katolici / srbokatolici. U Boškovićevo doba srbokatolika u Dubrovniku nije bilo. Kad već nije posve uspjela ideja „svi su Srbi pravoslavni", onda je zaživjela starija vukovska ideja „Srbi triju zakona / vjeroispovijesti" pa su se i katolici mogli smatrati Srbima. To načelno nije pogrješno. U tom se smislu ni svi Hrvati ne mogu i ne smiju smatrati katolicima. Postoje Hrvati protestanti mnogih denominacija, muslimani i pravoslavni Hrvati. Slično vrijedi za svaki narod. Ali povijesne su okolnosti i tu bile važan čimbenik.

Iz arhiva, što bi se za Boškovića moglo tvrditi: je li bio Srbin ili Hrvat?

Svaka ozbiljna rasprava mora se držati činjenica, dokumenata, argumenata. Ako netko ne zna elementarne činjenice, onda je s njim nesmisleno bilo što raspravljati; on sam sebe diskvalificira iz ozbiljne rasprave. Ako npr. ne postoje dostupni dokumenti iz kojih bi se moglo vidjeti da je Ruđer Josip Bošković nedvojbeno označen kao Srbin, Hrvat, Talijan, Francuz ili bilo što drugo, niti ima njegova vlastitoga iskaza o tome da npr. kaže: „Ja sam Srbin, ja sam Hrvat, ja sam Talijan, ja sam Francuz" i sl., onda se mora neizravno donijeti zaključak na osnovi drugih premise koje vrlo vjerojatno (rekao bih sasvim sigurno) upućuju na odgovor. Za to postoji dovoljno materijala i priličan broj iskaza na osnovi kojih se može zaključiti tko je bio Ruđer Bošković.

Koji su to?

Ovdje ih nije moguće navesti sve, ali ističem neke najvažnije.

U drugoj polovici 19. stoljeća, pod utjecajem formiranja europskih nacija u modernom smislu riječi i nacionalnoga osvještavanja, intenzivira se i pitanje nacionalnosti Ruđera Boškovića. Hrvatska historiografija smatra da su Bošković i njegovi predci Hrvati, vrlo mali dio talijanske historiografije da je Talijan, dijelom po majci, a dijelom po svojem obrazovanju i kulturi kojoj je pripadao te jeziku kojim je pisao svoja djela.

Pod utjecajem velikosrpskih ideja Vuka Stefanovića Karadžića, Ilije Garašanina i drugih ističe se krajem 19. stoljeća da je Ruđer Bošković Srbin, ali to su i svi Dubrovčani. Opća vukovska velikosrpska teza proširuje se na srpstvo svih štokavaca i prisutna je sve do danas. Tako npr. srpski autor Kosta T. Stojanović ističe (1891.) srpstvo Dubrovnika, Boškovićevih predaka i samoga Ruđera Boškovića. On, između ostaloga, kaže: „Učeni dubrovački pesnici kao što je I. Bunić, V. Menčetić, L. M. Pučić, V. Gučetić i dr. sačinjavahu pored ljudi, koji su se bavili naukom, kao što je Đon Ristić …, Serafin Crijević …, i dr. – cvet inteligencije dubrovačke. Oni su podigli srpsku čitaonicu, … za održavanje svoje narodnosti … Ovo nam jasno pokazuje da jezuitska škola, u kojoj su svi Dubrovčani onog vremena, kao i B. (tj. Bošković – S. K.) dobijali prve naučne osnove, nije mogla učiniti od Dubrovčana ništa drugo do Srbe; jer društvo, okolina u kojoj se kretao živalj beše srpska. Ta ista okolina uticala je i na B. te je on … ostao Srbin uvek…". Stojanovićeve su tvrdnje neutemeljene i proizvoljni plod mašte i bolesnih želja jer se ne zasnivaju na izvornoj građi. Otuda kod njega mnoštvo faktografskih netočnosti. On tako npr. navodi među Ruđerovom braćom i sestrama „Avgustina", a zna se da Ruđer nije imao brata imenom Augustin, a Stojanović i ne zna za najmlađu Ruđerovu sestru Anicu s kojom je Ruđer bio vrlo blisko vezan. Iz prepiske između Anice i Ruđera i na hrvatskom jeziku svašta bi se moglo naučiti što bi Stojanoviću (i svakom drugom) moglo pomoći kod olaka iznošenja neutemeljenih tvrdnja.

Za velik dio srpske historiografije Bošković je, dakle, Srbin ili je srpskoga ili srpsko-talijanskoga podrijetla, tj. „iz mešovitog srpsko-talijanskog braka".

Budući da je Bošković bio i filozof, kako na njega gledaju glavni protagonisti srpske filozofske misli?

Vjerojatno najveći srpski filozof Branislav Petronijević u uvodnom tekstu na engleskom jeziku latinsko-engleskoga izdanja Boškovićeva glavnoga djela *Teorija prirodne filozofije* (1922. i 1966.) izričito navodi tvrdnju o Boškovićevu srpskom podrijetlu. On kaže: „S očeve strane Boškovićeva je obitelj čisto srpskog podrijetla, njegov djed Boško bio je pravoslavni srpski seljak iz sela Orahova u Hercegovini. Njegov otac, Nikola, kasnije je preselio u Dubrovnik… gdje je postao rimokatolik." Petronijević, dakle, izričito ne kaže da je Bošković Srbin nego samo da je srpskoga podrijetla. Petronijevićevu tvrdnju o srpskom podrijetlu Ruđera Boškovića kritizirao je hrvatski matematičar pravoslavne vjere Vladimir Varićak, kojega Srbi također svojataju, koji je Petronijeviću prigovorio da za svoje tvrdnje nema dokumentirane dokaze jer ne navodi ni jedan izvor tomu u prilog. Uz to je Petronijević, kao i golema većina srpskih autora, površan, što potvrđuje npr. i njegovo navođenje pogrješnoga datuma Boškovićeva rođenja (18. rujna umjesto 18. svibnja 1711.). Ako netko vuče svoje podrijetlo od ovoga ili onoga ili je iz „mešovitog braka", onda je ne samo teorijski moguće nego se u praksi i događa da izražava svoju nacionalnost ili prema očevoj ili majčinoj nacionalnosti. Bošković bi se, prema tome, morao izjasniti ili kao Srbin ili kao Talijan jer mu je „majka Italijanka".

Što je s Boškovićevim talijanskim korijenima?

Istina je da je djed Ruđerove majke, tj. Ruđerov pradjed, podrijetlom iz Bergama u sjevernoj Italiji. Kao trgovac doselio se u Dubrovnik. Njegovi potomci su se kroatizirali i bili su ugledni dubrovački građani.

U Ruđerovoj se kući nije govorilo talijanski nego „naški“, „ilirski“, „slovinski”, iako su mnogi Dubrovčani znali talijanski. Da je Bošković slabo znao talijanski kada je došao na studij u Rim 1725., svjedoči i zabilješka Đure Matijašića (pismo od 10. studenoga 1725.) da Bošković slabo poznaje talijanski jezik (*pocca cognizione della lingua Italiana*). Kada ga je poznati francuski znanstvenik i enciklopedist Jean D' Alembert nazvao talijanskim učenjakom, točnije matematičarem, Bošković mu je odgovorio u svojem djelu *Voyage astronomique et geographique dans l'état de l'église (Astronomsko i zemljopisno putovanje po crkvenoj državi)* (1770.) da on nije Talijan nego Dalmatinac iz Dubrovnika, tj. napisao je ovako: „Ovdje ćemo u prvom redu upozoriti da je naš autor Dalmatinac i iz Dubrovnika, a ne Talijan.” Boškovića su i neki drugi autori njegova doba (ali i poslije) svrstavali među talijanske učenjake, što nije nimalo čudno jer je najveći dio svojega života proveo u Italiji i njima je bio poznat po svojim djelima objavljenim pretežito na latinskom, ali i na talijanskom jeziku. Drugi su ga suvremenici označavali kao Dalmatinca i/ili Dubrovčanina. Nema dvojbe da Bošković pripada i talijanskoj kulturi i znanosti, i francuskoj, ali i svjetskoj. No srpskoj ni u kojem slučaju.

Vratimo se srpskoj historiografiji i prisvajanju Boškovića s njihove strane.

Od Vuka Karadžića i I. Garašanina do V. Šešelja proteže se jedna konstanta u pogledu prisvajanja tuđih teritorija, ljudi, kulture, jezika i sl. Što se Boškovića tiče, navodno, kako je već rečeno, „pouzdano se zna” da je on Srbin ili barem srpskoga podrijetla. Tako Radoslav Milošević (2007.) kaže: „Očigledna je zabluda da je Ruđer Bošković Hrvat, jer se pouzdano zna da je sin od oca Srbina i majke Talijanke.“

Kao „dokaz“ za to navodi izjavu koju nikako ne može potkrijepiti činjenicama: „U engleskoj enciklopediji postoji lična izjava Ruđera Boškovića da je srpskog porijekla koju je zabilježio njegov biograf kada je poznati naučnik priman u kraljevsko naučno društvo u Londonu.“ Zanimljivo je da Britanci ne znaju ni za tu izjavu ni ime navodnoga Boškovićeva biografa. To ne zna nitko drugi osim Srba. Da su Britanci znali, i kada bi danas znali, onda bi jednoznačno Boškovića u izdanjima *Encyclopediae Britannicae* naveli kao Srbina. U raznim izdanjima *Encyclopediae Britannicae* nalaze se razne kvalifikacije Boškovićeve nacionalnosti: od toga da je talijanski znanstvenik, Hrvat, srpskoga podrijetla, jugoslavenski znanstvenik do nenavođenja njegove nacionalne i etničke pripadnosti. U svojem elektroničkom izdanju (2020.) *Encyclopedia Britannica* navodi za Ruđera Boškovića: „Otac mu je bio Hrvat (neki kažu da je bio Srbin).” Izdanje svih Boškovićevih djela i korespondencije u Italiji pod naslovom *L'Edizione nazionale Ruggiero Giuseppe Boscovich* navodi: „R. J. Bošković rođen je 1711. u Ragusi … danas Dubrovnik (Hrvatska), od oca Hrvata i majke Talijanke.“ No o talijanskom podrijetlu Boškovića i njegovu talijanskom nacionalnom osjećaju već je nešto rečeno.

Može li se nešto više doznati iz njegove korespondencije?

U pismima bratu Bartolomeju (Baru), isusovcu na službi u Italiji, Ruđer je često izvješćivao o događajima, ali i o intimnijim stvarima koje nisu bile za javnost. Tako kada se Ruđer Bošković nalazio u Beču 1757., napisao je o hrvatskim postrojbama koje u Sedmogodišnjem ratu (1756. – 1763.) idu u rat protiv Prusa (2. srpnja 1757.). „Prekjučer, ako se ne varam, prošlo je ispod gradskih zidina 1200 Hrvata, a jutros 1000. Promatrao sam one prve velikim dalekozorom sa zvjezdarnice, a ove sam pošao vidjeti kočijom na cestu i pozdravio sam časnike“, piše bratu. U tom pismu koje je napisano talijanskim jezikom Bošković je umetnuo hrvatske riječi (što je inače često radio s umetanjem cijelih rečenica i odlomaka): „Dobar put, i sreću. Odgovorili su Sluga ponizni“. Nakon nešto više od tri mjeseca opet iz Beča javlja bratu (24. listopada 1757.) vijesti o zauzeću Berlina od strane austrijske vojske u kojoj su sudjelovale i hrvatske postrojbe pod vodstvom feldmaršala Hadika. Bošković mu piše: „Živio Hadik i naši Hrvati.“ Ako Bošković Hrvate naziva „našima”, onda bi to moralo značiti da se smatrao pripadnikom toga naroda.

Budući da je pripadao isusovačkomu redu, ima li tu kakvih tragova o njegovoj nacionalnoj pripadnosti?

Bošković je bio povezan s Hrvatskom bratovštinom u Rimu (osnovanom 1453.) kojoj je svrha bila pomoći hrvatskim hodočasnicima u Rimu i onima koji su se našli ili su živjeli u Vječnom gradu. Podatci iz dokumenata Generalnoga arhiva Družbe Isusove i Bratovštine sv. Jeronima u Rimu kažu da je Ruđer Bošković bio dobročinitelj Bratovštine jer joj je, za vrijeme dok je predsjednik Bratovštine bio Benedikt Stay, Boškovićev sugrađanin i prijatelj, ustupio, uz suglasnost generala Isusovačkoga reda, novac koji je zaradio izvodeći tehničke poslove u lukama Riminiju i Savoni, a za uzvrat Bratovština će njemu i bratu mu Bartolomeju davati godišnju mirovinu. Članovi Bratovštine (*Congregazione / Confraternità illyrica / degli Schiavoni*) bili su istaknuti Hrvati. „A da su stari nazivi illyrico i degli Schiavoni označavali hrvatsku instituciju, pokazuje podatak da su se za kanonike i članove Bratovštine primali samo oni koji govore hrvatski i potječu iz hrvatskih krajeva. Bratovština je često tražila podršku Hrvatskog sabora, koji joj je od 1609., bio i pokrovitelj“ (Mijo Korade, 1991.). O svojem odnosu prema Hrvatskom zavodu u Rimu svjedoči sam Bošković u pismu iz godine 1753. kada javlja kući vijest o smrti svojega zemljaka: „Izgubismo velikog prijatelja, čovjeka kome nije bilo premca, koji je bio dika i uzdanica našega naroda u Rimu, dobroga našega nadsvećenika Sigismondija (koji je bio na čelu) našeg narodnog (Zavoda sv. Jeronima).“ Pitanje srpskim historiografima: Je li Zavod sv. Jeronima u Rimu još uvijek narodni (nacionalni) zavod hrvatskoga naroda u Vječnom gradu ili je to možda postao ili oduvijek bio srpski katolički papinski zavod?

Jezik hrvatskih književnika, dakle hrvatski, u protekla je dva stoljeća najprije posrbljivan, zatim se govorilo da je Hrvatima Vuk dao jezik, da bi se na kraju nijekalo njegovu zasebnost i samosvojnost, neovisnost od srpskoga. Što je bilo u Boškovićevo vrijeme?

Što se tiče jezika, a danas je to pitanje u Hrvatskoj posebno aktualno, jezik kojim se govorilo u Dubrovniku, i kojim se govorilo u Boškovićevoj kući, Bošković naziva „naški“ ili „ilirski“ jezik. Kada u jednoj prigodi Bošković objašnjava značenje imena poljskoga kralja i njegova prijatelja Stanislava Poniatowskoga, onda kaže da to ime u poljskom „kao i u mojem hrvatskom jeziku (*meo Illyrico idiomate*) potječe od riječi stani ili stanovati i slava.“

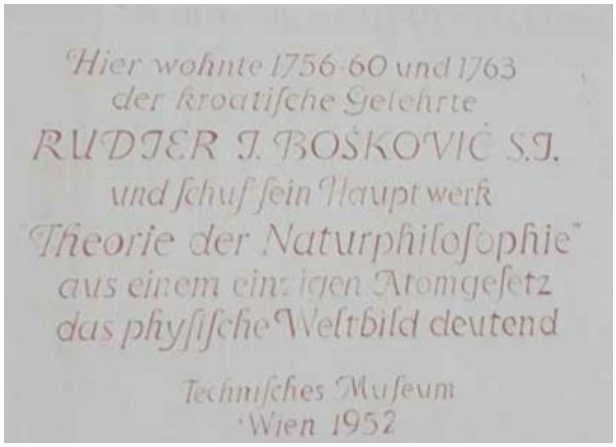

Govoreći o jeziku kojim se govori u njegovoj kući Bošković također upotrebljava izričaje „lingua illirica“ ili „idioma Illyricum quo domo utimur“ (ilirski / hrvatski jezik kojim se koristimo kod kuće) ili „vernacula nostra lingua“ („naš domaći jezik“). Neki talijanski iredentistički autori kažu: „Znamo da je takav jezik u Dubrovniku bio talijanski” („Sappiamo che tale lingua a Ragusa era l'italiana“). Zaključak bi morao biti da su talijanski i ilirski jezik istoznačnice. Zbog takva zaključka talijanski se autor nije posramio. Ali i mnogi srpski autori nastoje „dokazati“ da Bošković i njegov jezik nemaju ništa s Hrvatima. I prije Boškovićeva doba, zatim u njegovo doba i poslije izričito i mnogo je puta posvjedočeno da su nazivi „ilirski“, „slovinski“, „slavenski” „dalmatinski“ i „hrvatski“ istoznačnice. Navodim samo nekoliko primjera. Isprava iz Krka s početka 16. stoljeća kaže o jeziku „... corvato cioe shiavon“ (hrvatski to jest slovinski / slavenski). **Jedan vatikanski prijepis Gundulićeva *Osmana* napisan je „in Lingua Chroatica, literis latinis” (hrvatskim jezikom, latinskim pismom).** Najdosljednije od svih hrvatskih humanista koji su svoj materinski jezik nazivali hrvatskim (*lingua Croatica*) bio je Antun Vrančić. U 17. stoljeću se poistovjećuju izrazi ilirski i hrvatski (idiomo illyrico – harvatskoga izgovora), u 18. stoljeću Andrija Jambrešić objavljuje *Indeks Illyrico sive croatico – latinum* (*Ilirsko ili hrvatsko latinsko kazalo*) (1742.). Malo zatim (1749.) Filip Grabovac kaže: „U Dalmaciji… se i jezik zva, **kakonoti ilirički, pak slovinski, potom toga arvacki i evo i danas. Tri su imena a jedan je isti jezik.**” (Podsjetimo da je to upravo doba kada živi Ruđer Bošković).

Početkom 19. stoljeća dubrovački franjevac Joakim Stulli u svom djelu *Lexicon latino-italico-illyricum*, izraz „*illyrice*“ tumači kao: “s*lovinski, harvatski, hrovatski, horvatski*”. Slovenski jezikoslovac i slavist Matija Murko kaže: „Odustajem od daljnjih navoda i priloga za hrvatsko ime u 16. do 18. stoljeća, jer već dosada izneseni dovoljnim su dokazom, da se ime ilirsko, slovinsko i hrvatsko upotrebljavalo kao sinonim.“ Prema tome, nazivi ilirski, slovinski, dalmatinski nikako se ne mogu dovesti u vezu sa srpskim jezikom. Da su Hrvati svoj jezik razlikovali od srpskoga, pokazuje djelo Ivana Ambrozovića iz Sombora iz 1808. „Proričje i narečenja, sa srpskog jezika na ilirički privedena, nadopunjena i složena.” Jezikoslovci su u 19. i 20. stoljeću jasno tvrdili da od hrvatskoga i srpskoga imena „ne bijaše srbsko u Dubrovniku nikad u običaju, što

bismo mogli primjerom dokazati, a naprotivno čini se, da su se hrvatskoga duže vremena spominjali i rado ga upotrebljavali“. Čak i srpski autori navode kako su se u Dubrovniku dokumenti prepisivali „sa srpskoga jezika u naš ilirski“ („ex lingua serviana in hanc nostram illyricam“).To ne znači ništa drugo nego da su srpski i ilirski ili hrvatski ili „naš jezik“ dva posebna jezika. Tu ne pomaže ni Petronijevićeva jezična akrobacija u kojoj on navodi da je Bošković poznavao nekoliko jezika: latinski, talijanski francuski „kao i svoj rođeni jezik srpsko-hrvatski“. Jezik 18. stoljeća koji je Bošković naučio kao dijete ne može se zvati srpsko-hrvatski jer takvu jezičnu konstrukciju ne navodi (niti može navoditi) ni jedan izvor iz 18. stoljeća. Postoji još mnogo toga što govori u prilog istoj tezi o tome da Bošković pripada Hrvatima prema svojemu podrijetlu, jeziku, djelovanju, prema svijesti o svojoj pripadnosti. Iz svega rečenoga neka svatko sam prosudi o Boškovićevoj narodnosnoj pripadnosti.

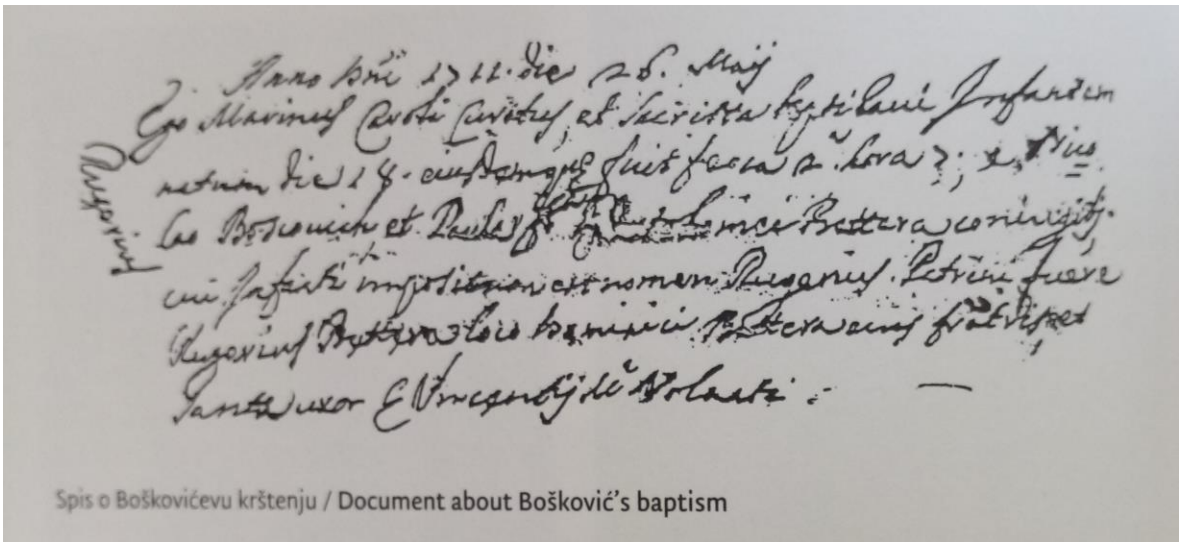

Spis o Boškovićevu krštenju / Document about Bošković's baptism

Spis o Boškovićevu krštenju 26. svibnja 1711. u katoličkoj crkvi u Dubrovniku

Temeljem čega navedeni trojac Boškovića proglašava Srbinom?

Trojac je samo suvremena inačica velikosrpskoga povijesnoga osvajačkoga nasljeđa. Već sam spomenuo da s onima koji rabe samo neke ideološke mantre bez ikakva dokaza ne treba ni raspravljati. Pogotovu kada ne znaju ni osnovne činjenice. Tako npr. Vojislav Šešelj kaže „da je nedopustivo da Ruđera Boškovića smatraju 'svojim' kada nema ništa hrvatsko”. I nastavlja: „*Rođen je u mom selu kraj Orahovog Dola u Hercegovini. Oženio se Italijankom. S Hrvatima nikada ništa nije imao, sve do starih dana. Ne znam odakle im ideja da rade tako nešto. Ali šta se mi i čudimo kada su Hrvati celu svoju istoriju zasnovali na pljačkanju i otimanju, na prevarama.*”

Prije svega, Ruđer Bošković nije rođen u Šešeljevu selu nego u Dubrovniku. Boškovićev otac Nikola je rođen u selu Orahov Dol, a ne „kraj Orahova Dola u Hercegovini”. Ruđer se nije ženio jer je bio katolički svećenik, isusovac. Ne znam je li Šešelju poznato da se katolički svećenici ne žene. Ako Bošković s Hrvatima „ništa nije imao”, u čije je ime bratu pisao o „našim Hrvatima”, u čije je ime pripadao Zavodu sv. Jeronima u Rimu i sl.? Možda u srpsko ime? Sličnih terceta i multiceta ima kod Srba u izobilju.

Trojac izričito ili neizričito prihvaća staru velikosrpsku ideju svojih prethodnika i nju stavlja kao premise svakoga mogućega zaključivanja. Te su premise već izrečene nekoliko puta i stalno se ponavljaju ovisno o političkoj situaciji. Koncem 19. stoljeća u Hrvatskoj, u Zagrebu objavljuje svoje tekstove protiv Hrvata Sima Lukin Lazić. Podsjeća li nas to na sadašnje *Novosti* koje financiraju hrvatski porezni obveznici? Osnovne teze S. Lukina Lazića su ove: „Prakolijevka Srba bila je čak tamo u dalekoj Aziji, u zemlji Indiji. Misli se, da je tu bila i prva Srbija... Bilo je to vrlo, vrlo davno, ... prije Krista ... Jedan ogranak Srpstva krenu iz Indije prema zapadu i ustavi se ... u zemlji Mezopotamiji (Međurječju), između Perzije, Arabije i Male Azije. Tu Srbi osnovaše Novu Sarbarsku (Srbiju), podigoše mnoge gradove, dadoše im srpska imena i proboraviše tu nekoliko vjekova. Neki pisci vele, da su se Srbi tu zatekli ... u doba zidanja vavilonske kule, pa čak da su je oni i zidali ... Manji dio ostaje još u Novoj Sarbarskoj, a svi ostali digoše se oružanom rukom ... pa poplaviše Egipat (Misir), Libiju i Mavretaniju, i postaviše tamo svoju vlast. Ova srpska najezda izvršena je u tri maha, od prilike, prije neke 3500 godina ... Jedni (se) pretopiše u tamošnje narode, a ostali se razasuše i pređoše u Evropu ... Većina ih se naseli na Balkanskom poluostrvu. Oni u Italiji, Španjolskoj i Francuskoj utonuše u latinštini, pa vremenom nekoji od tih Srba dočepaše se i prestola rimskog ... Maloazijski Srbi još prije neke 3087 godina borahu se u slavnom trojanskom ratu protiv Grka kao saveznici Trojanaca. A kad Trojanci podlegoše Grcima i kad u tom ratu pogibe i srpski kralj, onda ovi Srbi izabraše novog vođa, pa s njim otploviše Egejskim, Jonskim i Jadranskim morem, te se jedni otiskoše čak iza rijeke Pada u Italiji i tamo zasnovaše novu srpsku naseobinu na onom prostoru, gdje je kasnije carevala Mljetačka Republika ili Venecija ... Neki vele, da je i sam Aleksandar Veliki bio Srbin ... Drugi

ogranak Srba pođe iz velike Indije preko srednje Azije i ustavi se između Kaspijskog i Azovskog Mora, na međama današnje azijske i evropske Rusije ... Tu oni osnuju novu domovinu, koju nazvaše Servanija ... Treći, posljednji ogranak Srba krenu iz Indije pravcem na sjever i uputi se međom velikog carstva Kitaja ili Kine ... Najzad ... dođu ovi Srbi u Sibiriju i ... tu oni osnuju novu Srbiju.“ Srbi iz Sibira „svi skupa pređu u Evropu. Jedni se ustave oko rijeke Volge, Dona i Dnjepra ... Drugi se stane ... u kasnijoj Poljskoj, Galiciji i Besarabiji.

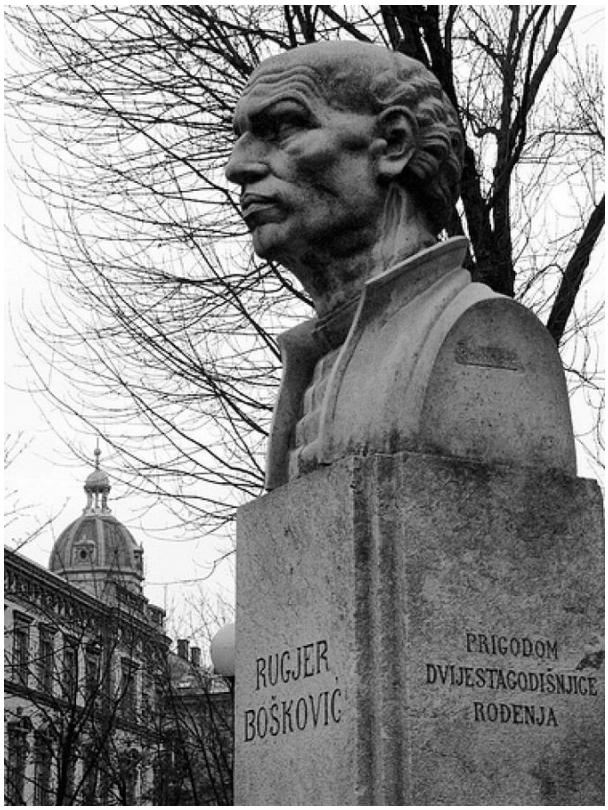

Treći odmaknu još zapadnije i konačno se nastane u današnjem njemačkom carstvu, oko rijeke Odre i Labe i duž cijelog Baltičkog mora, a kasnije se pružiše čak i do rijeke Rajne ... U današnjoj Bavarskoj i Češkoj, ostali polapski Srbi osnovaše drugu Bijelu Srbiju koja se također zvala Bojka ... A od te Bojke srpske kasnije Švabe stvoriše svoju Bojoaniju (Bavarsku) i Bojemiju (Češku) ... Oni najsjeverniji Srbi duž Baltičkog Mora osnovaše Baltičku Srbiju u Pruskoj, Pomorskoj (Pomeranu), u Maklenburgu i Hanoveru u sjevernim stranama današnje Njemačke ... Oko godine 387. Srbi i Nijemci, udruženi pod imenom Gota, osvojiše gotovo sav Balkanski Poluostrv ... i zasnovaše tu kao neku posebnu državu gotsku.“ Srpski vođa Strojilo „razori i stari grad Epidavr u Dalmaciji ... Stanovnici Epidavra, Grci i Latini, bježeći ispred srpske navale, povukoše se nešto sjevernije prema ostrvu Lokrumu i tu udariše temelj novom gradu Raguzi, koji mi zovemo Dubrovnik ... Strojilo podiže i Spljet, Trogir, Krk, Rab i druge gradove, i očisti od tuđinštine sve srpske zemlje od Poljane u Arbaniji čak do stare Vindobone (sadašnjeg Beča), te oslobodi i veliki dio panonskih srpskih zemalja, zajedno sa Srijemom ... Ime Srbin postalo je u nezapamćemo doba, na mnogo stoljeća prije Hrista ... Svi današnji Sloveni zvahu se jednim općim rođačkim imenom: Srbi ... Kasnije u

Velikoj Srbiji (bilo je) jedno gorštačko pleme … (koje) se … nazivaše Hrvati. … I tako iz onog ostatka prastaraih Srbalja, ponikoše novi narodi: Česi, Moravci, Poljaci, Rusi, Slovaci, Slovenci, Hrvati, Bugarci". A M. S. Milojević (1872.) dodaje: „Tako na …srpskim kostima niknu današnja Germania, Belgija, Dania, Holandia, veći deo Francuske, Španije, sva Austrija, Prajska i Italija, sva Grčka, ceo Balkanski poluostrv, Vlaška, Moldavija i ostale zemlje." O raznim srpskim imenima se kaže: „Ali nekoji Srbi i sami se nazivaju još: Crnogorci, Bosanci, Hercegovci, Dalmatinci, Bokelji, Hrvaćani, Ličani, Banovci, Krajišnici, Slavonci, Srijemci, Bačvani, Banaćani, Srbijanci, Šumadinci, Starosrbijanci, Makedonci itd. Sve su ovo samo pokrajinski nazivi i ne znače ništa drugo, nego samo zemlje i pokrajine one, gde ti Srblji žive … Ne postoji na zemaljskoj kugli ni jedan drugi narod (nego) srpski narod koji … ima iza sebe prošlost od preko pet hiljada godina, kao najveći narod na planetu, kao najsnažniji narod na zemaljskoj kugli, beskonačno plodan i raširen, koji je oplodio sve zemlje Evrope, Azije i Afrike, jedan narod, kojemu bi zapravo cijeli svijet morao biti podvrgnut, narod u kom se je i sam Hrist rodio."

Kaže se – svemir je beskonačan, ali slično može biti, bit ću korektan, s maštom. Što ste htjeli time reći?

Da ovdje nije riječ o mitomaniji daleke prošlosti nego i o sadašnjem stanju velikoga broja Srba, svjedoči sustavno stavljanje Boškovića u okvire srpske nacije, kulture, znanosti, filozofije. O tome svjedoče i knjige Slobodana Žunjića (*Istorija srpske filozofije*, 2009.) koji navodi da je Bošković „jezuita srpskog porekla" i Ilije Marića (*O srpskoj filosofiji*, 2003.). Žunjić nema nikakvih problema da u svoju knjigu uvrsti hrvatske filozofe od 15. stoljeća do naših dana i da to nazove srpska „filozofija u dijaspori". Tu spadaju npr. Nikola Modruški (1421. – 1480.), rodom Kotoranin i poslije katolički biskup u Senju i Modrušu, Martin Segon (oko 1479.), katolički biskup u Ulcinju, Juraj Dragišić (oko 1444. – 1529.), hrvatski franjevac iz Srebrenice, profesor filozofije i teologije u Firenci, odgojitelj Giovannija Medicija (poslije pape Lava X.). Godine 1514. predložio je reformu julijanskoga kalendara. Za Žunjićem ne zaostaje Miloš Đurić koji (1928.) u srpsku filozofiju uvrštava i ostale hrvatske ljude iz 15., 16. i 17. stoljeća kao npr. Ambroza Šibenčanina, Ivana Polikarpa Severitana, Ivana Križana iz Zadra i druge. Ali velikodušno Hrvatima prepušta Jurja Križanića „ma koliko se on povremeno nazivao Srbinom i služio srpskim jezikom, izlazi iz okvira srpske kulture, jer je on bio Hrvat". O pouzdanosti i ozbiljnosti Đurićevih tvrdnja govori njegov navod da je sv. Franjo Akvinski osnivač franjevačkoga reda. On dakle ne zna da Akvinski nije Franjo nego Toma, a nije franjevac, nego dominikanac. Suvremenoga srpskoga „eksperta" Jovana Deretića ne treba ni spominjati jer je on otišao dalje čak i od S. Lukina Lazića.

Evo, to su premise od kojih se polazi. Ako su Lazićeve premise istinite, onda je Bošković doista Srbin. Što se Boškovića samoga tiče, on nikada, koliko je poznato, nije riječi Srbin, srpski i sl. javno upotrijebio ili zapisao. Nikada nije boravio na srpskom teritoriju. Njegov otac je kao dubrovački trgovac neko vrijeme boravio u Novom Pazaru, dubrovačkoj trgovačkoj koloniji kakve su Dubrovčani imali i u drugim krajevima, npr. i u Velikom Trnovu u Bugarskoj. Boravak Nikole Boškovića i mnogih drugih Dubrovčana u Novom Pazaru ne može biti razlog da ih se svojata kao Srbe. Ako bi tko

i mogao svojatati Boškovića, onda su to Francuzi čiji je državljanin Bošković postao. Francuski kralj Luj XV. odobrio je Boškoviću državljanstvo i radno mjesto ravnatelja optike u francuskoj mornarici. U aktu o francuskom državljanstvu, koji je Bošković dobio u prosincu 1773. stoji: „... naš dragi i vrlo ljubljeni Ruđer Bošković iz grada Dubrovnika u Dalmaciji, svećenik ukinute Družbe Isusove, potomak stare obitelji dalmatinske i plemić Republike Lucce, ispovijedajući katoličku, apostolsku i rimsku vjeru, izložio nam je da je u njegovoj namjeri da se nastani u našem kraljevstvu i da u njemu uživa povlastice naših prirodnih podanika; vrlo je ponizno podnio molbu da mu se podijele isprave o državljanstvu.“ Na spomen-ploči u Parizu, na kući u kojoj je neko vrijeme (1775. – 1777.) Bošković živio, stoji da je Bošković: „hrvatski znanstvenik i filozof po rođenju, a francuski po prihvaćanju”. Na spomen-ploči u Milanu stoji da je Ruđer Bošković rođen u Dubrovniku, Hrvatska. Tehnički muzej u Beču (u doba postojanja Jugoslavije) postavio je (1952.) spomen-ploču na ondašnju isusovačku zgradu u kojoj je neko vrijeme stanovao „hrvatski učenjak” (*der kroatische Gelehrte*) Ruđer Bošković. Tako bi se moglo licitirati koliko je puta Bošković naveden kao srpski, a koliko puta kao hrvatski znanstvenik što je besmisleno. Većina stranih autora, posebno ruskih, prihvaća da je Bošković Hrvat.

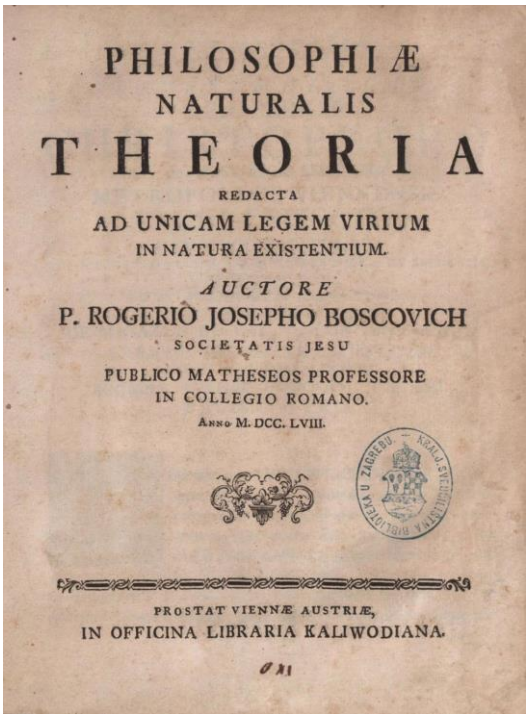

PHILOSOPHIÆ
NATURALIS
THEORIA
REDACTA
AD UNICAM LEGEM VIRIUM
IN NATURA EXISTENTIUM.
AUCTORE
P. ROGERIO JOSEPHO BOSCOVICH
SOCIETATIS JESU
PUBLICO MATHESEOS PROFESSORE
IN COLLEGIO ROMANO.
ANNO M. DCC. LVIII.

PROSTAT VIENNÆ AUSTRIÆ,
IN OFFICINA LIBRARIA KALIWODIANA.

Na sreću, ne slijede svi Srbi navedeni trojac i njihove istomišljenike. Kada se 1987. obilježavala 200. obljetnica Boškovićeve smrti, onda su neki od srpskih autora izričito izjavili da je Bošković hrvatski znanstvenik. Tako je npr. „Jugomarka“ iz Beograda izdala poštansku marku i razglednicu na poleđini koje piše: „Ruđer Bošković (Dubrovnik, 1711. – Milano, 1787.), fizičar, matematičar, astronom i filozof. *Najveći hrvatski naučnik svog vremana* (kurziv S. K.). Preteča moderne fizike. Jedan od poslednjih univerzalnih ljudi evropske humanističke tradicije (između ostalog bio arhitekta, arheolog i pesnik). Bavio se takođe primenjenom matematikom, geofizikom i geodezijom.”

Jeste li baveći se Boškovićem bili u rodnom mjestu njegova oca, što ste ondje mogli čuti?

Bio sam u rodnom mjestu Boškovićeva oca Nikole, u Orahovu Dolu gdje postoji duga tradicija i duboko sjećanje te povezanost s Ruđerovom obitelji. U rodnoj kući Nikolinoj nalazi se muzej s predmetima iz njegova doba. Danas je to katoličko selo u kojem žive Hrvati. Kažu da je tako bilo oduvijek. Jedino danas postoji jedna pravoslavna kuća, a to je kuća obitelji Šešelj. Vojislav Šešelj poziva se na svoje rodno selo i time opravdava srpsko podrijetlo Boškovićevo. Inače stanovnici sela imaju pohvalne riječi za Vojislavove roditelje, ali ne i za Vojislava. Jedan od Vojislavovih predaka dobio je imanje od pravoslavne crkve pod uvjetom da prijeđe s katoličanstva na pravoslavlje. Poznato je da je i danas Šešelj uglavnom hrvatsko prezime.

Što kažu dokumenti i povijesni izvori o selu Nikole Boškovića?

U dokumentima se najčešće navodi isključivo katoličko selo Orahovo kao mjesto župe Ravno, ali se navodi i Orahov Dol i Val de Noce (talijanski naziv za Orahov Dol spominje se u izvješću iz 1622.). O vjerskoj pripadnosti stanovnika toga sela izvješća biskupa i svećenika Trebinjsko-mrkanske biskupije Kongregaciji za nauk vjere (*Congregatio de Propaganda Fide*) kažu sljedeće: 1624. godine u selu Orahovo ima 19 kuća s oko 100 duša (stanovnika) od kojih su sve rimokatoličke, 1639. ima 14 kuća, 1684. ima 16 kuća, 1703. također 16 kuća, 1776. Orahov Dol ima 15 katoličkih i jednu muslimansku obitelj (u istom se izvješću spominje Mate Bošković, rođak Ruđera Boškovića), 1959. sve su obitelji katoličke, a samo je jedna pravoslavna. Izvješća o imenu sela i o njegovoj vjerskoj pripadnosti potječu od biskupa franjevaca: Benedikta Medvjedovića i Dominika Andrijaševića (obojica su rođenih u tom istom selu Orahovu Dolu) i dubrovačkoga biskupa Sigismunda Tudizića. Andrijaševićeva sestra bila je majka Nikole Boškovića, tj. baka Ruđera Boškovića, a u Orahovu Dolu je rođen i Ruđerov suvremenik franjevac Vital, sin Tome Natalisa Boškovića.

Što se prisutnosti prezimena Bošković u Orahovu Dolu tiče, ono postoji od prve polovice 17. stoljeća. Godine 1622. spominje se Ivan Bošković, 1642. Marko Bošković, 1649. Mate Bošković, 1653. Ilija Bošković: Zna se da je Ilija kršten 19. srpnja 1653. kao sin Boška i Damjane Bošković. On je poslije bio svećenik u Orahovu Dolu. U 18. stoljeću Boškovići su se podijelili u dvije loze: Kristići i Tomičići.

Na sličan su način srbijanski propagandisti reagirali prilikom izbora Tesle na kovanice eura. Je li to jednaka matrica?

Naravno, to je identična matrica: prisvajanje bez argumenta i optuživanje druge strane. Najprije se ide prisvajanjem jezika, kulture, znamenitih ličnosti, infiltriranje u vlast, a potom slijedi klasična agresija na teritorij. Kada je Tesla odabran kao lik na kovanici eura, počele su optužbe sa strane Srba.

Zašto? Zar Tesla nije rođen u Hrvatskoj, bez obzira na to što i tko on bio. Dalje, zar on nije hrvatski izumitelj? Naravno da je i američki. Pa ako je i Srbin, onda bi Srbima trebala biti čast da ga Hrvati stavljaju kao istaknutu osobu na EU kovanice. Ali njima je to uvrjeda i razlog za svađe, sukobe, ratovanje. Slično je i sa zračnom lukom Čilipi koja se kani imenovati imenom Ruđera Boškovića. Opet problem u srpskim očima. Zar Ruđer Bošković nije rođen u Dubrovniku? Tko god on bio. Kad bi i bio Srbin, opet bi Srbima trebala biti čast da se po imenu takva čovjeka nazove zračna luka. Zar npr. u Zagrebu ne postoji Kennedyjev i Rooseveltov trg? Ne znam kako je u Beogradu. Bi li zbog toga Amerikanci trebali prosvjedovati kod Hrvata ili im je čast da se imena njihovih ljudi nalaze u popisu hrvatskih trgova, ulica, institucija i sl.?

Što kažete o prijedlogu da se dubrovačka zračna luka zove imenom Ruđera Boškovića?

Sasvim je opravdano i poželjno da se zračna luka u Čilipima nazove imenom Dubrovčanina, Hrvata, ali i građanina svijeta Ruđera Boškovića. Također je pravedno da se i Tesli oda počast stavljanjem njegova lika na kovanicu eura. Tim više što ni Nikola Tesla nije Srbin nego Hrvat pravoslavne vjere čije je podrijetlo, i s očeve i majčine strane, hrvatsko. Zašto Srbi ne objave Teslin *Dnevnik* da se utvrdi jesu li točne tvrdnje Ljubice Štefan koja je, kako kaže, imala prilike čitati u Teslinu *Dnevniku* o njegovu hrvatskom podrijetlu? Zašto nekomu nije stalo do istine kakva god ona bila? Istina će nas osloboditi, ne laž.

Kad spominjete laž, što ćemo s ocem srpske nacije Dobricom Ćosićem koji je pisao o ulozi laži u srpskoj povijesti?

Dobrica Ćosić, nazvan „otac srpske nacije", dao je savršenu dijagnozu vlastitoga naroda. Pritom se mora biti vrlo oprezan i pošten pa imati u vidu da se nikada ne smije generalizirati. U svakom narodu ima pametnih, čestitih, moralnih, dobronamjernih, istinoljubivih pojedinaca. Tako ih ima i među Srbima. Poistovjećivati ih s većinom ne bi bilo nimalo korektno. Ćosić o Srbima kaže: „Mi lažemo da bismo obmanuli sebe, da utešimo drugoga; lažemo iz samilosti. Lažemo iz stida, da ohrabrimo, da sakrijemo svoju bedu, lažemo zbog poštenja. Lažemo zbog slobode. Laž je vid srpskog patriotizma i potvrda naše urođene inteligencije. Lažemo stvaralački, maštovito, inventivno. Laž je srpski državni interes. Laž je u samom biću Srbina. U ovoj zemlji svaka laž na kraju postaje istina. Srbe je toliko puta u istoriji spašavala laž." Ovome ne treba ništa dodati ni oduzeti. Stvari su prejasne da je svaki komentar suvišan. Jedan drugi Srbin, poznati srpski pjesnik Jovan Jovanović Zmaj u svojoj pjesmi kaže: „Hrvat se ne bori da što otme kome – Čuva sveti plamen na ognjištu svome. – I dok tako čini u najteži dan' – I Bog je i pravda na njegovoj stran'. – A kuda će Srbin – zar on da se dade – Putu, na kom nema ni Boga ni pravde? (...)."

Kako to da u ovakvim situacijama – bezočnih neistina, izostaje glas hrvatskih intelektualaca srpske nacionalnosti? Je li to znak da su i dalje zagledani u Beograd ili nešto drugo?

Opet smo u opasnosti da generaliziramo. Nisu ni svi hrvatski intelektualci srpske nacionalnosti jednakoga mišljenja glede bezočnih neistina.

U slučaju Boškovića ili Tesle mnogi od njih, uvjeren sam, nisu dovoljno dobro informirani. Znati mnoge detalje o nekoj temi stvar je specijalističke usmjerenosti i spoznaja o pojedinom problemu. Drugi je razlog vjerojatno i neka vrsta straha da se ne istrčava u „nesigurno“ područje. Ali i kada su stvari prilično jasne, čini se da je „mudrije” (lukavije) i pragmatičnije ostati po strani. Neki to rade iz konformizma, a neki su možda i uvjereni u mitomaniju velikoga broja članova matičnoga naroda. Neki su čak i kolovođe onoga što matična zemlja Srbija nastoji činiti u odnosima s Hrvatima. Tu je riječ o programiranoj destabilizaciji i dobivanju u miru onoga što se nije postiglo u ratu. Očito im to dobro ide. Zahvaljujući velikim dijelom domaćim Matoševim „pogancima”. U konačnici su takvi postupci i izazivanja gotovo uvijek usmjereni na ratni sukob i osvajanja.

Bi li institucije hrvatske države trebale odlučnije reagirati u pogledu srpskih krivotvorina, kad je riječ o hrvatskim ličnostima, kulturi, jeziku itd.?

Da je Hrvatska posve samostalna i samosvjesna država kakvom ju vlast želi prikazati, ovo se ne bi moglo događati. Trenutačna vlast koja predstavlja državu (a nažalost i mnoge prije bile su slične) nije u stanju reagirati iz više razloga. Jedan je da neki u toj vlasti ne razumiju problem pa ga ne mogu ni riješiti. Obično se kaže da je vlast nesposobna. Meni se čini da je više u pitanju da je vlast itekako sposobna, ali mnogi u njoj ne mogu prevladati bilo svoja uvjerenja, koja su uvelike kompatibilna s velikosrpskom mitomanijom, bilo svoju predodređenost prema korupciji. Rezultat toga je ignoriranje činjenica, nacionalnih interesa, sigurnosti zemlje, mira u društvu.

Profesore Kutleša, hvala na razgovoru.

Razgovarao: **M**arko **C**urać

Stipe Kutleša, znanstveni savjetnik u trajnom zvanju u miru i naslovni redoviti profesor. Diplomirao fiziku na PMF-u i filozofiju i povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Magistrirao iz povijesti znanosti i doktorirao na temi o prirodnoj filozofiji Ruđera Boškovića. Radio u HAZU-u i Institutu za filozofiju, gdje je bio ravnatelj. Bavi se filozofijom znanosti, poviješću znanosti, odnosom znanosti i religije te poviješću hrvatske znanosti i filozofije. Predavao na sveučilištima u Zagrebu i Mostaru i još predaje na Hrvatskom katoličkom sveučilištu. Objavio i uredio nekoliko knjiga o Boškoviću i o povijesti hrvatske znanosti i filozofije. Glavni je urednik *Filozofskoga leksikona* (2012.). Autor je više od sto znanstvenih i stručnih radova i član nekoliko strukovnih udruga i redakcija znanstvenih i stručnih časopisa. Član je saborskoga Odbora za državne nagrade Republike Hrvatske.

https://www.hkv.hr/razgovori/41790-razgovor-s-prof-dr-sc-stipom-kutlesom-u-povodu-pokusaja-posrbljivanja-rudera-boskovica.html